

Елизабета КОНЕСКА

ТУРЦИТЕ – БЕКТАШИ ВО СЕЛОТО КАНАТЛАРЦИ*

Селото Канатларци е едно од поголемите села во јужниот дел на Република Македонија. Сместено во котлината Пелагонија помеѓу градовите Прилеп и Битола, по етничкиот состав тоа е со мешовитото население. Најбројни се Турците, 80%, потоа православните Македонци, Бошњациите, Македонците муслимани и едно семејство нововерци - саботјани. Со 220 куќи и со 1300 жители тоа е едно од најголемите села во пошироката околицата. Најголем број од Турците се припадници на дервишкиот ред акташи, а еден помал дел од нив се сунити.

Во селото се наоѓа Дикмен Баба Текето кое потекнува од првата половина на XVI век. Во Македонија има неколку бекташиски текиња, од коишто најголемо е Арабати Баба Теке во Тетово, додека Дикмен Баба Текето во Канатларци е со најголем број приврзаници кои во континуитет од неколку векови до денес ги практикуваат своите обреди.

Потеклото на населението од с. Канатларци може да се следи од најраните објавени турски документи за Прилепската нахија од средината на XV век (1440, 1468 г.) до втората половина на XVI век (1519, 1569 г.). Првите јуручки чифлици во селото Канатларци се регистрирани во 1468 г.¹, што упатува на фактот дека во селото од порано имало доселено Јуруци. Тоа може да се следи и преку евиденцијата на попишаното население во XVI век, односно преку бројот на ангажираните Јуруци во воените редови. Во тој период, во повеќе од околните села се регистрирани помеѓу 15 и 35 припадници во јуручките воени редови, со задолженија на ешкинци, јамаци, акинции. За некои од членовите во овие јуручки редови М. Соколовски смета дека биле исламизирани христијани, најверојатно судејќи според имињата регистрира-

---

* Овој прилог е прочитан на меѓународниот конгрес: 6. Uluslararası Türk kültürü kongresi, одржан во Анкара на 21-26 ноември 2005 година.

¹ Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширен пописен дефтер No.4 (1467-1468 година), под редакција на Соколови, М. и Д-р Стојановски, А., Скопје, 1971, 76. Според истите документи во ова како и во уште неколку околни села, (Ереклер - Ерековци, Шелевер - Шелеверци, Будақлар - Будаково), регистрирана е слична состојба.

² Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширен пописен дефтер за Скопскиот санџак од 1568-69 година. Превод, редакција и коментар Стојановски, А., т. VI, кн.2, Скопје, 1988, 109.

ни во пописните дефтери каде што првиот исламизиран член во семејството го носи името Абдулах (божји роб, божји слуга).

Првото име на селото Канатларци било Аврамовци што упатува на негово словенско потекло. Во XVI век селото е регистрирано со двете имиња.² Јуруците кои се населувале во атарот на селото Аврамовци биле од јуручкиот џемаат Канадлу или Канатлар.³ Во најстариот регистриран документ од 1440 г. меѓу мнозинството муслимани биле регистрирани само 2 христијански семејства, додека во 1519 год. од регистрираните 78 жители, 36 биле Јуруци кои исполнувале должност на ешкинци и јамаџи. (3 ешкинци, 33 јамаџи).⁴ Во 1528 г. од вкупно 51 жител, се појавуваат 11 исламизирани христијани, а од вкупниот број 19 биле Јуруци кои исполнувале должност на ешкинци и јамаџи. Четворица од исламизираниите, според авторот Соколоски, вршеле должност на ешкинци и јамаџи.⁵ Во 1569 од вкупно 52 лица, 1 е ешкинција, 9 се јамаџи од коишто најверојатно четворица биле исламизирани христијани.⁶

Во статистиките регистрирани многу подоцна, кон крајот на XIX век, според С. Верковиќ, во селото Канатларци имало 17 христијански и 99 муслимански домови (именувајќи ги муслиманите како мухамеданци помаци). Сличен е соодносот и во блиските сродни села: с. Ерековци со 13 христијански и 49 муслимански домови; с. Будаково со 13 христијански и 27 муслимански домови.⁷ Според В. Кънчов пак, во статистичките податоци од 1899 г. во с. Канатларци имало 55 христијани, 840 муслимани и 20 цигани; во селото Ерековци 110 христијани, 360 муслимани и 8 цигани; додека во селото Будаково живееле 52 христијани и 260 муслимани.⁸

Од расположивите податоци до кои дојдовме се забележува мешовитиот состав на населението во Канатларци од средината на XV век до втората половина на XVI век, како и на крајот на XIX век. Исто така, од документите покрај тоа што приближно се определува времето на првите доселувања како и бројот на Јуруците во Прилепско-битолскиот крај во XV и XVI век, од даночните обврски може да се следи и нивното преминување од подвижно во статично население, односно од номадско во земјоделско. Расположивите сознанија овозможуваат да се насети и улогата на Јуруците во исламизирањето на локалното население и нивното приклучување во јуручките воени редови. Во истиот период најверојатно се појавува и бекташизмот во овој крај, на што се надоврзува и постоењето на бекташиското теке Дикмен Баба во Канатларци. Дикмен Баба текето, според бекташите жители на селото, е по-

³ Стојановски, А., Ѓоргиев, Д., Населби и население во Македонија 15 и 16 век, Скопје, 2001, 9.

⁴ Соколоски, М., За Јуруците и јуручката организација во Македонија од XV-XVIII век, Историја, IX, бр. 1, Скопје, 1973, 86; Основите на јуручката организација како изразито воена организација биле поставени во последните години од владеењето на Султан Мехмед II (1451-1481). Организационите единици имале назив оџак кој броел 25 јуруци од кои 5 ешкинци и 20 јамаџи. Во 1584г. тоа се променило и еден оџак броел 30 јуруци, од кои 5 ешкинци и 25 јамаџи.

⁵ Соколоски, М., цит. дело, 87

⁶ Турски документи за историјата на македонскиот народ..., т. VI, кн. II, 109.

⁷ Веркович, И. С., Македонија, Военная Типография, С. Петербург, 1889, 314-315.

⁸ Кънчов, В., Македонија. Етнографија и статистика, 2, Софија, 1970, 546.

дигнато на местото на веќе постоечко христијанско светилиште Св. Никола.⁹

Појавата на Бекташите во Македонија се врзува со подемот на Бекташкиот ред од почетокот на XVI век со делувањето на Балим Султан.¹⁰ Се верува дека Дикмен Баба текето во селото Канатларци потекнува, исто така, од првата половина на XVI век. Легендата за постанокот на ова теке се врзува за Х'д'р Баба текето што се наоѓа во Македонски Брод. Ова теке, исто така, е подигнато на местото на постара православна црква Св. Никола. Подигањето на овие две текиња на места поврзани со Св. Никола ги потврдуваат ставовите на некои автори дека кај бекташите е присутно негувањето на култот на овој христијански светец.¹¹ Во оригиналниот документ од 1544 година, преведен и интерпретиран од А. Стојановски, има податок за основачот на ова теке, Х'д'р Баба и за неговото второ име Никола Баба.¹² Според легендата Дикмен Баба текето во Канатларци постанало од Х'д'р Баба текето во М. Брод. Легендата вели дека Дикмен Баба слугувал кај Х'д'р Баба, а кога доволно созреал Х'д'р Баба му рекол: два арслани на еден пост не можат да седат. Потоа, според легендата Х'д'р Баба зел од огништето жар и го фрлил во далечината за да го одреди местото на новото теке. Жарот паднал на местото каде што денес се наоѓа текето Дикмен Баба во Канатларци, на единствената висорамнина на крајот на селото. Според легендата што ја раскажуваат жителите на селото Канатларци, припадници на бекташиската заедница, се верува дека и името на селото потекнува од името на текето (тур. kanat - крило).

Поради синкретистичкиот карактер на Бекташкиот ред во кој се обединети повеќе различни идеологии, повеќе автори ја истакнуваат неговата улога во ширењето на исламот на балканскиот простор.¹³ Успесите на Бекташизмот во ширењето на исламот, пред сè, се должат на либералната религиозна доктрина на Бекташите што била поедноставна и поблиска за прифаќање од христијанското население. Тоа се огледува во концептот на светото тројство изразено преку бекташиската догма за верба во Бога, Мухамед и Али, потоа исповедувањето на дервишот пред шејхот, како и нудењето сирење, леб и вино на кандидатот кој треба да пристапи во редот. Бекташите биле застапени и меѓу Јаничарите кои најверојатно биле и прокламатори за ширењето на Бекташиството.¹⁴ Во учењето на Бекташите

⁹ Ђорђевиќ, Т., Наш народни живот, кн. X, Београд, 1934, 102.

¹⁰ Čehajić, Đž., Derviški redovi u jugoslovenskim zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu, Orientalni institut u Sarejevu, Sarajevo, 1986, 173; Миков, Лю., Изкуството на хетеродоксните мюсюлмани во Бугарија (XVI - XX век) бекташи и кџџбаши/алеви, Бугарска Академија на Науките, Институт за Фолклор, Софија, 2005, 14-15.

¹¹ Čehajić, Đž., цит.дело, 173.

¹² Стојановски, А., Едно потврдено предание, Музејски гласник на Историскиот музеј на Македонија, бр. 4, Скопје 1979, 54.

¹³ Иналцик, Х., Османската Империја, класично доба 1300-1600, Скопје 2004, 217; Mazover, M., Balkan. Kratka istorija, Beograd 2003, 86; Паликрушева, Г., Преданија за дервишките редови кај Турците и Македонците, Македонски фолклор, 56-57, Скопје 2001, 7-12, 8; Norris, T. H., Islam in the Balkans, London, 1993, 89.

¹⁴ Čehajić, Đž., цит.дело, 171.

најзначајно место има учителот - духовниот водач со чие посредништво и заеднички молитви постигнуваат духовен напредок и го слават Бога.

Во XVI век во Бекташискиот ред се појавиле две фракции, челебии и бабаии, кои се разидувале во критериумот за избор на нивниот лидер - баба. Кај челебиите тој бил избран по наследство - евландие, а кај бабаиите по заслуги и знаење - ербабие.¹⁵ Изборот на баба на текето во Канатларци според податоците што успеавме да ги собереме од неговите актуелни приврзаници, како и од некои скорешни истражувања,¹⁶ одел по принципот на ербабие, односно бирање баба од заедницата според заслуги, а не според принципот на евландие, по наследна линија.

Но, последниве неколку години оваа практика во Канатларци се менува, па актуелниот Баба, Вели Баба, ја наследил оваа титула од својот татко Идриз Баба, кој пак го наследил својот брат Селман, кој бил избран според принципот - евландие, според заслуга. Оваа промена во начинот на избирање баба создала разидување во ставовите околу ова прашање и придонело за подвојување на бекташиската заедница. Разединети во ставот за избор на баба, бекташите во Канатларци денес се поделени на две групи, имаат двајца лидери - баби, два мегдана за молитва и два мегдана за одбележување на своите празници.

Од вкупниот број муслимани во Канатларци околу 20 % се сунити, а 80% се бекташи и нивното влијание се одразува во целокупниот живот на целата селска заедница. Според етничкото потекло меѓу муслиманите доминираат етничките Турци, за разлика од неколкуте семејства на Македонци муслимани и Бошњаци кои, исто така, се декларираат како Турци.

Турците во селото за себе сметаат дека се Турци по потекло од Коња. Кај одреден број од постарата популација постои делумна свест дека нивните предци се можеби Јуруци. Но, кај помладите тоа не е прифатено, па дури и категорично се одрекува јуручкото потекло. Сознанијата за потеклото од Коња ги темелат главно на исказите на нивните предци, според живото предание што се пренесувало со поколенија. Јазикот што го зборуваат Турците во селото е архаичен турски, а самите сметаат дека е многу „чист“ и го споредуваат со истанбулскиот турски говор. Интересно е што припадниците на помладата генерација Македонци муслимани и Бошњаци, чии родители и предци не го зборуваат турскиот јазик, исто така зборуваат турски. Тоа значи дека во една иста куќа денес кај оваа популација родителите сеуште зборуваат македонски или бошњачки, додека нивните деца го зборуваат и турскиот.

Еден од најголемите актуелни социјални проблеми во селото денес е проблемот со мноштвото неженети млади мажи - ергени. Причините за појава на овој проблем се, главно, социјални и економски. Иако Канатларци е едно од поголемите и поразвиените села во целата околина, повеќето од девојките не сакаат да останат да живеат во селото туку најчесто за себе бара-

¹⁵ Миков, Лю., цит. дело, 15-16.

¹⁶ Clayer N. at Popovic, A., Sur les traces des dervishes de Macedoine Yugoslavie, Anatolia Moderna, IV, Paris 1992, 13-63, 44.

ат добри прилики во Турција или меѓу своите печалбари во западноевропските земји. Економскиот проблем е во тоа што девојките и во оваа средина, како кај Јуруците во Источна Македонија, сеуште се земаат со поголема парична надокнада. За да се оженат момчињата сеуште треба да платат сума од две до три илјади евра. Земање девојки од јуручките села, главно од радовишко-штипскиот регион била пракса и порано, но последните години тоа е нешто позачестено. Поради лошата економска состојба многу родители и млади не можат да ја обезбедат сумата на оваа парична надокнада. Затоа оние ергени со скромни економски можности склопуваат бракови со девојки што ќе успеат да ги најдат од други средини и за кои не плаќаат. Тие главно земаат невести од посиромашни селски средини за коишто економските и социјалните услови во селото Канатларци се подобри. Бракови се склопуваат со етнички Турци од селата во непосредна околина: Будаково, Мусинци, потоа од Дебреште и од Десово, кои се главно македонски муслимани, а се декларираат како Турци или Албанци. Во последните години тие успеваат да донесат невести и од некои погранични села во Албанија. Како што самите велат наоѓаат жени од секаде: „од каде што ќе им се отвори среќата“. Од таму настанува и поизразено етничко мешање во селото. Либералноста во религиозната толеранција помеѓу Бекташите, како и навиката на мултиетничност на оваа средина може да се следи и преку овие денешни примери на склопувањето бракови во заедницата.

Селото Канатларци е рамничарско село и во него сеуште има зачувано многу стара архитектура од станбени и стопански објекти и во најголем број од нив сеуште се живее. Куќите се изградени од плитар и на целиот амбиент му даваат архаична и мистична слика. Комплексот објекти во текето се сместени на единствената висорамнина која се издига на самиот крај од селото. Во дворот на текето се наоѓаат и гробиштата, потоа четири турбиња што се сметаат за свети места, како и големата просторија - кујна (тур. - aş evi) во која се приготвуваат јадењата за време на Ашурето и други значајни денови.

Турската етничка бекташиска заедница во селото Канатларци претставува мала оаза, реликт од една голема култура која и покрај сите општествени и културни промени успеала да ги одржи своите етнички и религиозни обележја до денес.